

СТАНОВИЩЕ

по процедура за придобиване на образователната и научна степен „доктор“

на докторант ас. **Зоран Цветков Калев**

в докторска програма „Свещено Писание на Стария Завет“ от професионално направление 2.4. Религия и теология, Богословски факултет, Софийски университет „Св. Климент Охридски“,

Становището е изготвено от **доц. д-р Галя Вълчева Йорданова**, Шуменски университет „Еп. Константин Преславски“, като член на научното жури по процедурата.

1. Данни за дисертанта

Зоран Цветков Калев е задочен докторант, отчислен с право на защита към катедра „Библистика“ при Богословски факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“. Неговата дисертация е на тема „... злото пред Господа“ в книга *Съдиш Израилев*“.

От представената автобиография е видно, че дисертантът има завършена през 2018 г. бакалавърска степен по теология с учителска правоспособност, а през 2019 г. се дипломира в магистърска специалност *Съвременни аспекти на богословието*. От 2020 г. до настоящия момент е асистент в Катедра „Библистика“ при Богословския факултет на Софийския университет. Владеенето на чужд език (английски) предполага безпроблемното ползване на научна литература в оригинал, което подпомага научно-изследователската му дейност.

В научно-изследователската си дейност дисертантът ас. Зоран Калев има участие в 5 научни конференции.

Научните му публикации по темата на дисертацията са пет на брой.

Представените документи по процедурата отговарят на изискванията на ППЗРАСРБ и са добре подредени и комплектовани. Те удостоверяват необходимите академични и практически качества и постижения на докторанта ас. Зоран Цветков Калев в областта на богословската наука като цяло.

2. Обща характеристика на научните трудове и постижения на докторанта

Научните трудове на докторант ас. Зоран Калев имат отношение към библейското богословие.

Представеният труд се състои от предговор, увод, пет глави, два екскурса, заключение, приложение (Appendix), списък с използвана литература. Има обем от 317 стр. и с научно-критичен апарат от 592 бележки под линия. Използваната литература е правилно е разделена на съчинения на кирилица – 32 заглавия и на чужд език-199.

Уводът предлага обща характеристика на дисертационното съчинение, като определя обекта, методите, целта и задачите на изследването. Тук се обосновава и защитава актуалността на темата, очертава се история на изследванията по въпроса, като се акцентира върху онези от тях, които са релевантни на тезата на докторанта.

Предметът на дисертационния труд е определен ясно: да се изследва термина „злото пред Господа“ в определени текстови единици от Книга Съдии, както и в зависимост от контекста на други текстове от старозаветни източници.

Целта на научното изложение е да изследва и да се проследи употребата на термина „злото пред Господа“ в Книга Съдии Израилеви като определи какъв смисъл е вложен в него, както според изследваната книга, така и в други текстови източници на Стария Завет. Според мен поставената цел е точно формулирана, а отделните етапи на изследването са представени като отделни задачи. Поставените задачи са многопластови. Най-важни от тях са: да се представят достатъчно аргументи за дата на съставителство на Книга Съдии и връзката ѝ с хипотетичния девтеронимичен извор, в който ранното богослужение на Израил е подложено на нова интерпретация; да се проследи как пророчески теми за идолопоклонство може да са оказали влияние на употребата на термина „злото пред Господа“.

За постигане на поставените цели са използван следните методи: историко–критическият, екзегетическият анализ, критиката на източниците и преданието, критиката на жанровете и формите.

В първа глава *„Исагогически бележки към Книга Съдии Израилеви“* са представени богословски проблеми при тълкуването на Книга Съдии, свързани с въпроса за нейното авторство. Също така се разглежда жанра и структурата на книгата, като са използвани исагогическите бележки на Боян Пиперов върху Книга Съдии.

Втората глава е озаглавена *„Характеристика на периодите на „злото пред Господа“ в Съд. 2 и Съд. 3“*. В нея докторантът анализира как са съставени текстовите отдели в Съдии гл. 2–3 и обобщава, че има повторемост на дадени изрази. Това насочва към хронологически и жанрови проблеми, според които по-нататък в изследването се тълкува употребата на термина „злото пред Господа“.

Третата глава от дисертацията представя анализи на материалите за времето на пророчицата Девора и съдията Гидеон от Съдии гл. 4–8 и интерпретирането на термина „Злото пред Господа“ в тези части.

„Периодите на „злото пред Господа“ в Съдии гл. 9 – гл. 10“ се разглеждат в четвърта глава на дисертационния труд. Текстът в Съдии гл. 9 заема централна позиция в композицията от цикли на „злото пред Господа“ в Книга Съдии. В нея са представени връзки с предсказаното по-рано във Ветил (Съд. 2:3). А в глава 10-та, се разглеждат трудностите и страданията на израилтяните, които са били под властта на филистимците и амонците. Описва се как Божият гняв се е разпалил против Израил заради идолопоклонството им, и как те са викали към Господа за помощ, след като са били притеснени от враговете си. Също така, се стига до ново призоваване на съдия, който да ги избави. Дисертантът ясно подчертава, че сцената с ритуал по подновяване на завета в Съдии гл. 10 е идентична с други такива жанрови форми, чиито датировка е следпленна. Следователно тази констатация може по-добре да аргументира девтеронимичната хипотеза за съставителството на Книга Съдии.

Петата глава на дисертационното съчинение е със заглавие *„Книга Съдии– екзегетически проблеми“*. В нея дисертантът прави екзегетичен коментар върху текстовете в Книга Съдии, посветени на първосвещеника Финеес. Анализирана е темата за „злото пред Господа“ в каноничната, неканоничната литература и апокрифите, както и идейните рамки, послужили за написване на следпленни източници с гореспоменатия статут.

В първия Екскурс *„Злото пред Господа“* в юдейската апокалиптична книжнина“ дисертантът дава примери с два извора от апокалиптичните текстове на юдеите от времето на

Втория храм. Това са Книга на Юбилеите и Дамаския документ от кумранските ръкописи от района на Мъртво море. И в двата разгледани текста се открива терминологията на девтеронимичния корпус, включително описанието „злото пред Господа“. Идеята, че Израил носи греховност от дълбока древност, е изразена чрез основната богословска концепция в Книга Съдии Израилеви, която разглежда трудностите и изпитанията в живота на израилтяните след завладяването на Ханаан.

В Екскурс 2 със заглавие *„Извършването на „злото пред Господа“ според демонологията на Книга Zohar“*, са анализирани материали от Книга Zohar, в които наклонността на израилтяните към идолопоклонство е представено като следствие от демонични похищения над тях. Общонародната вина на Избрания народ е обяснена като причинена от действието на злите духове. Дисертантът подчертава, че в Книга Съдии не се откриват основания за такова твърдение.

Заклучението коректно обобщава направените научни изводи в изложението.

Приложенията в края на дисертационното изследване са изображения, свързани с идолопоклонство и религиозен плурализъм и отнесени към историческата времева линия в Книга Съдии. Към тях има и две текстови приложения, озаглавени: Мойсей е наказан както Израил в Книга Съдии. Сравнение между Втор. 1 и Съд. 2, както и Сюжетът в Съдии глави 17–18 като девтеронимичен извор.

Публикациите са свързани с темата на дисертацията и добре илюстрират нейното съдържание.

Представеният автореферат отговаря на изискванията.

Във връзка с научните публикации, представени за участие в процедурата, обобщавам следното:

- *отговарят* на минималните национални изисквания за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в научната област 2. Хуманитарни науки и професионално направление 2.4. Религия и теология (Свещено Писание на Стария Завет);
- *няма плагиатство*, което да е доказано по законоустановения ред.

3. Съдържателен анализ на научните и научно-приложните постижения на докторант, съдържащи се в материалите за участие в процедурата

Съгласна съм с приносите, които докторант ас. Зоран Калев представя, а именно :

Първо: представеното изследване е опит за систематизиран анализ на Книга Съдии от гледна точка на критиката на източниците, като едновременно с това е засегната документалната теория за възникване на Петокнижието. Акцентът е поставен върху термина „злото пред Господа“ и е разработен като важен за бъдещо осмисляне на проблемите на текстовата критика, които се появяват при изследване на Петокнижието.

Второ: предложенят труд, с приведените като примерни материали от ръкописите от Мъртво море, досега не са включвани в българско богословско изследване на Книга Съдии. Такива материали са „Апокриф на Исус Навин“, „Йосифов апокриф“, „Слова на Мойсей“ и фрагменти от „Дамаския документ“.

4. Критични бележки и препоръки

В приложението към изображенията не е отразен източника, от където са взети. Добре е да се посочи техния източник т. к правилното цитиране повишава надеждността на всяко научно изследване.

Споделените мои наблюдения са добронамерени и не променят общото ми положително впечатление.

5. Лични впечатления за кандидата

Не познавам лично ас. Зоран Калев, а само чрез представената от него дисертационна разработка и публикации и затова коментирам само неговите изследователски умения. Към вече направената оценка на дисертационната разработка допълвам и добрата информационна и езикова култура.

6. Заключение за кандидатурата

След прочита на представените в процедурата материали, научен труд и публикации, както и след анализ на тяхната значимост и научноприложни приноси, заявявам, че научните постижения отговарят на изискванията на ЗРАСРБ докторантът ас. **Зоран Цветков Калев** притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения в областта на Старозаветното богословие и може самостоятелно да провежда научни изследвания.

Заключение

Дисертационният труд съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които имат своя принос в науката и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и поради гореизложеното, убедено давам своята положителна оценка за представения дисертационен труд, автореферат, постигнатите резултати и приноси, и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „**доктор**“ на ас. **Зоран Цветков Калев** в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.4. Религия и теология (Свещено Писание на Стария Завет).

10.02.2025 г.

Изготвил становището:

(доц. д-р Галя Йорданова)